

ACADEMIA ROMÂNĂ
RUMÄNISCHE AKADEMIE

INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE SIBIU
FORSCHUNGSINSTITUT FÜR GEISTESWISSENSCHAFTEN
HERMANNSTADT

**FORSCHUNGEN
ZUR VOLKS- UND
LANDESKUNDE**

Band 50
2007

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

BEITRÄGE ZUR DATIERUNGSFRAGE DER *GESTA*
DES ANONYMEN NOTARS VON KÖNIG BELA I

TUDOR SĂLĂGEAN

Datarea operei Notarului Anonim și identificarea autorului acesteia au provocat îndelungate controverse, pentru a căror soluționare cea mai potrivită soluție este reluarea analizei izvoarelor istorice. În ceea ce privește datarea *Gestei* Notarului Anonim al regelui Bela, există prea puține elemente care ar putea susține realizarea sa în preajma anului 1200 și identificarea autorului acesteia cu Paul, prepozitul de Buda, sau cu vreun alt slujbaş al cancelariei lui Bela al III-lea. Este, în schimb, mai dificil de argumentat, în acest sens, o diferențiere clară între domniile regilor Bela I și Bela al II-lea, care aparțin, ambele, unui context istoric plauzibil pentru realizarea acestei scrieri. Argumentele care ar face plauzibilă datarea *Gestei Hungarorum* în a doua jumătate a secolului al XI-lea nu lipsesc. Anonymus nu pare să fi studiat la Paris, așa cum s-a afirmat mereu până acum, ci, mai degrabă, la Vercelli, important centru ecleziastic din Lombardia, pe lângă care funcționa, cel puțin din secolul al X-lea, o *schola* religioasă de prestigiu, care pregătea inclusiv funcționari pentru cancelaria imperială. Nu există argumente concludente că Anonymus ar fi avut surse de inspirație ulterioare mijlocului secolului al XI-lea. Anonymus nu face nici o referire, fie ea directă sau indirectă, la vreun eveniment istoric ulterior secolului al XI-lea. Cel mai târziu rege menționat de Anonymus este Andrei I (1047–1061), fiul lui Ladislau cel Pleșuv, iar cel mai recent eveniment istoric relatat este moartea regelui Petru I (Pietro Orseolo), în anul 1046. Menționarea *Zyloc*-ului, a Porții Meseșului (*Porta Mezesina*) și a porților de piatră, în asociere cu linia de prisăci de pe culmile Meseșului, reprezintă indicii în sprijinul cunoașterii unor realități locale care nu-și mai găseau corespondentul în perioadele istorice mai târzii. O informație prezentă în cronicile latino-maghiare ale secolului al XIV-lea ne arată că, în momentul atacului pecenegocuman din 1068 – așadar, în perioada imediat următoare domniei lui Bela I –, linia de *indagines* de pe culmile Meseșului era încă activă; nici un izvor istoric nu ne vorbește însă despre funcționarea sa în secolele următoare. Anonymus trece sub tăcere evenimentele din timpul domniilor lui Bela I și fratelui acestuia Andrei I, și nu face decât referiri indirecte la conflictele pentru succesiune care au convulsionat scena politică a regatului la mijlocul secolului al XI-lea. Este posibil ca el însuși să fi fost obligat să părăsească Ungaria în momentul încetării din viață a regelui Bela I și a instalării pe tron a reprezentantului partidei competitor, Solomon (1063–1074), fiul lui Andrei I. Dacă ar fi trăit în perioada 1150–1200, Anonymus ar fi trebuit să facă un efort considerabil pentru a înlătura din textul său orice referire la realități din perioada de cel puțin un secol care precedă redactarea operei sale. Referindu-se la realitățile din zona Crișurilor, Anonymus menționează doar Biharea (*castrum Byhor*), și aceasta, în repetate rânduri, fără a face

însă nicio referire la Oradea, îndemnându-ne, firește, să ne întrebăm dacă această din urmă cetate exista în momentul în care el își scria opera. *Legenda Sancti Ladislai Regis*, scrisă cu certitudine la începutul secolului al XIII-lea, vorbește, în schimb, numai despre Oradea (*monasterium Waradiense, Waradinum, Waradiensi episcopo*), fără a menționa Biharea, nici măcar o singură dată. Este dificil de crezut, în aceste condiții, că cele două scrieri au fost realizate în aceeași epocă. Funcția de *notarius*, cu care Anonymus se mândrește, a fost una cu adevărat importantă doar în timpul domniilor lui Bela al II-lea, perioadă în care notarul era păstrătorul sigiliului regal, și Bela I, când cancelaria regală a Ungariei se afla la începuturile organizării sale, iar demnitatea de *cancellarius* nu fusese încă introdusă. Identificarea lui *P. dictus magister* cu un anume Paul, notar, apoi cancelar al regelui Bela al III-lea, prepozit de Buda, apoi episcop al Transilvaniei trebuie respinsă: dacă Anonymus ar fi fost cu adevărat acest Paul, el s-ar fi descris pe sine însuși fie ca fost *cancelar* al regelui Bela, fie ca *episcop al Transilvaniei*, și nu în calitatea episodică de notar al regelui, pe care o deținuse doar la începuturile carierei sale. Imaginarul reflectat de opera Notarului Anonim este, de asemenea, unul cu siguranță timpuriu, legat de un context istoric specific mai degrabă secolului al XI-lea. Neconcordanțele prezente în interpretarea acestei opere, pentru care nu pot fi decât cu greu găsite explicații satisfăcătoare, au fost fie ignorate, fie trecute sub tăcere de cercetătorii care consideră că autorii celor două scrieri ar fi fost contemporani. Scopul acestei lucrări a fost acela de a arăta că datarea *Gestei* Notarului Anonim al regelui Bela rămâne în continuare o problemă deschisă, care merită să rețină atenția noilor generații de cercetători.

**ARCHÄOLOGISCHES MATERIAL
AUS DEM 12. JAHRHUNDERT DER FUNDSTELLE:
RÖMISCH-KATHOLISCHE KATHEDRALE
KARLSBURG/ALBA IULIA, IN DER SAMMLUNG
DES NATIONALEN GESCHICHTEMUSEUMS RUMÄNIENS***

MARIA-EMILIA CRÎNGACI ȚIPLIC, SILVIU OȚA

Studiul de față prezintă o parte din piesele de metal scoase la iveală în urma cercetărilor arheologice efectuate în anii 1974–1976 la catedrala romano-catolică de la Alba-Iulia de către R. R. Heitel și donate Muzeului Național de Istorie a României. Majoritatea obiectelor descrise sunt inedite și sunt podoabe (inele de tâmplă de diferite mărimi, inele de deget, o mârgea de bronz) ce provin din necropola din jurul catedralei romano-catolice de la Alba-Iulia. Necropola este datată și pe baza unor serii de monede arpadiene descoperite *in situ* în secolul al XII-lea. În lotul pieselor care aparțin de necropola de secol XII se aflau și alte piese, dar care proveneau din alte niveluri stratigrafice: un medalion din fier (v. poz. 11 și pl. 5/5), o aplică romană (v. poz. 38 și pl. 5/6), două ținte din aur (v. poz. 35 și pl. 5/7–8), o aplică de bronz de harnașament maghiară (v. poz. 12 și pl. 1/8), un pinten (v. poz. 20 și pl. 6), două cataramă (v. poz. 40, 47 și pl. 5/1–2), o lamă de cuțit (v. poz. 19 și pl. 5/3), un bolț de arbaletă (v. poz. 15 și pl. 5/4), un plumb sigilar (v. poz. 18 și pl. 1/9).

* Dieser Beitrag ist in der Zeitschrift *Acta Musei Napocensis*, 2002–2003, Nr. 39–40, S. 91–106, in rumänischer Sprache erschienen.

**ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN AN EINEM
MITTELALTERLICHEN HAUS IN HERMANNSTADT/SIBIU
(KLEINER RING, NR. 24)**

CLAUDIA URDUZIA, ZENO-KARL PINTER

Încă de la apariția sa, ca rezultat al ridicării celei de-a doua incinte (de zid) a Sibiului în secolul al XIII-lea, Piața Mică a jucat rolul de centru comercial al așezării (și nu numai). Majoritatea caselor ridicate aici la început au fost case de bresle și și-au păstrat acest statut pentru mult timp. Casa de la numărul 24 nu face excepție. Cercetările arheologice desfășurate în loggia ei au confirmat-o. Cele mai vechi mărturii descoperite aici au fost urme de lemn și amprente ale lor, considerate ca aparținând unei faze timpurii a casei. Descoperirea care vine să confirme preocupările comerciale ale locuitorilor ei (cel puțin la momentul construcției casei de zid) este scoaterea la lumină în loggie a vechii intrări în pivniță, acest tip de acces fiind specific caselor a căror pivniță era folosită ca depozit și care aveau nevoie de acces ușor dinspre stradă. În ceea ce privește materialul arheologic, el nu este nici foarte numeros, nici spectaculos. Constă îndeosebi în ceramică, dar și în obiecte de os și metal, dintre care probabil cea mai interesantă piesă este un capăt de sapă descoperit la baza unuia dintre stâlpii de susținere ai loggiei. Cele mai vechi dintre aceste piese nu coboară ca datare sub secolul al XIII-lea.

**EIN IM DEUTSCHEN RENAISSANCESTIL GEMALTES
BILDNIS AUS DEM KÜNSTLERKREIS VON HANS MIELICH
(1516–1573)**

VALENTIN MUREȘAN

La Galeria Brukenthal se află un *Portret de bărbat cu barbă* / vechiul titlu: „Bejahrter Mann in verbrämtem Mantel“ (nr. inv. 20), care figura de multă vreme (dar cu unele îndoieli) drept copie după Christoph Amberger. Reluând cercetarea asupra tabloului, autorul studiului menționează o atribuire mai veche (Școala lui Hans Holbein cel Tânăr), apoi reamintește că Th. von Frimmel a afirmat că ar fi o copie după Amberger, iar Karl Voll că nu e o copie și nu are legătură cu Amberger. În continuare, autorul descrie și analizează lucrarea, menționând părerile altor specialiști aflate în corespondența din arhiva Galeriei Brukenthal referitoare la tablou. Având prilejul să discute personal (la Sibiu în anul 2000) cu specialistul în pictura Renașterii germane Kurt Löcher din Köln, autorul aderă la părerea acestuia, că tabloul este o operă bine realizată și valoroasă aparținând unui pictor din cerul lui Hans Mielich. Câteva date biografice ale portretistului renașcentist german din München, precum și date despre cerul principalilor săi colaboratori (Ludwig Refinger, Barthel Beham și Hans Schöpfer cel Bătrân), induc autorului ipoteza că unul dintre aceștia ar fi putut picta această lucrare. Alte cercetări aprofundate ar urma să verifice ipoteza, dar, în acest sens, prima intervenție lămuritoare ar trebui să fie o amplă și serioasă operațiune de restaurare a lucrării.

**CHRONIK EINER GOLDSCHMIEDEFAMILIE.
ZUR TÄTIGKEIT DER GOLDSCHMIEDEZUNFT
AUS HERMANNSTADT/SIBIU
IM VERLAUF EINES JAHRHUNDERTS**

DANIELA DÂMBOIU

Încercările de reconstituire a istoriei familiei de aurari Hermann ne-au determinat să răsfoim pagini din istoria breslei aurarilor sibieni și ne-au ajutat să completăm paginile rămase până acum goale, să cunoaștem contextul în care a evoluat arta aurarilor pe parcursul secolului al XVII-lea și, respectiv, să înțelegem motivele pentru care a stagnat în anumite perioade. Acest demers ne permite să apreciem efortul meșterilor de a fi la curent cu ultimele modele, ca formă și ornament, care se lucrau în marile centre meșteșugărești europene.

DIE JÜNGSTE GESCHICHTE DER SIEBENBÜRGER SACHSEN IN DER PROSA VON ERWIN UND JOACHIM WITTSTOCK

UDO-PETER WAGNER

În romanele despre deportarea sașilor din Ardeal – în Uniunea Sovietică, la muncă silnică – al lui Erwin Wittstock, *Januar '45 oder Die höhere Pflicht*, și *Bestätigt und besiegelt*, al fiului său, Joachim Wittstock, se pot observa unele similitudini. Aceste similitudini permit o analiză comparată între cele două opere literare: tematica comună, respectiv „apelul la amintirea unor valori creștin-morale ca și premisă pentru supraviețuirea comunității sașilor transilvăneni”, iar pe de altă parte logica argumentării narative în urma căreia o integrare a individului în comunitate este necesară.

**„...SONDERN WEITER GWANDERT DURCH UNGERN,
WALACHI, SIBENBÜRGEN...“
ZUM STAND DER BISHERIGEN, AUF SIEBENBÜRGEN
BEZOGENEN PARACELSUSFORSCHUNG**

PETER MARIO KREUTER

Theophrastus Bombast von Hohenheim, numit Paracelsus (1493/94–1541), susține de mai multe ori în opera sa că în tinerețe a călătorit prin toată Europa. Dacă aceste afirmații sunt reale, atunci singura perioadă în care ar fi putut avea loc această „mare călătorie“ ar fi între 1515 și 1524, adică între încheierea studiilor la Padova și prima sa atestare la Salzburg. Dar așa ca întreaga sa copilărie și adolescență, și acest episod rămâne cufundat în întuneric. Doar perioada dintre 1524 și 1541 este documentată, doar 17 din cei 48 de ani de viață pot fi analizați biografic până în prezent. Paracelsus susține că ar fi fost și în Transilvania. Și chiar dacă până în acest moment nu a apărut nici o scriere oficială care să ateste prezența sa aici, deosebita sa personalitate a lăsat urme cel puțin în folclorul local transilvănean. Dar de ce rămân 30 de ani ai vieții sale în umbra istoriei? Ce putem de fapt spune despre relația lui Paracelsus cu Transilvania? Și ce elemente noi pot fi aduse pentru a lumina acest întuneric biografic? La toate aceste întrebări se caută răspunsuri în prezentul studiu.

DOKUMENTATION

**DAS HERMANNSTÄDTER FOTOATELIER
GUGGENBERGER-MAIROVITS IN DER ZEITSPANNE
VON 1918 BIS 1932 ZWISCHEN KUNDENWERBUNG
UND ANERKENNUNG AM RUMÄNISCHEN KÖNIGSHOF –
WIDERSPIEGELT IM *SIEBENBÜRGISCH-DEUTSCHEN TAGEBLATT****

GUDRUN-LIANE ITTU

Sibiul se numără printre primele orașe din Transilvania în care au existat ateliere fotografice din deceniul 6 al secolului al XIX-lea. Primii care au practicat arta fotografică au fost pictori, reprezentanți ai cunoscutului cerc sibian, activ în jurul anului 1850. Este interesant de remarcat faptul că încă din faza „primitivă“ a fotografiei, aceasta a fost practică, cu succes, și de către femei. Una dintre primele profesioniste ale genului a fost Camilla Asboth, cea care în 1871 a moștenit atelierul unchiului ei, Theodor Glatz (1818–1871), un fotograf renumit. În perioada interbelică, la Sibiu, a funcționat atelierul „Guggenberger-Mairovits“, condus de două femei emancipate – Ida Guggenberger și Jolan Mairovits – care au practicat în special arta portretistică într-o viziune modernă și novatoare. Din 1921 au fost adesea solicitate de familia regală românească pentru a immortaliza momente importante din viața membrilor ei. În 1923 au obținut titlul de „fotografi ai Curții regale“. Cotidianul *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* a relatat întotdeauna cu nedisimulată mândrie despre deplasările celor două fotografe, fie la Bran, la Sinaia sau la București. Din 1932, atelierul s-a mutat la București, iar legătura dintre Casa regală și artiste fotografe a devenit și mai strânsă.

* Auf diesem Wege möchte ich Herrn Konrad Klein, der mir eine Reihe von wichtigen Hinweisen erteilt hat, meinen Dank aussprechen.

STRENGE SITTEN, HARTE STRAFEN – IM ROSENAUER KIRCHENBUCH VON 1753 GEBLÄTTERT

LILIANA POPA

Arhiva Centrală a Bisericii Evanghelice C. A. din România adăpostește, printre altele, și regulamente bisercești din diferite parohii, elaborate în secolul al XVIII-lea. Anul trecut (2006), arhiva a publicat în seria „Miscellanea ecclesiastica“ volumul „Catastifele bisercești vorbesc“, volumul fiind o ediție bilingvă, germano-română, a regulamentului din Ghimbav, datat 1758/9. Spre finele anului 2006, Arhiva Centrală a preluat arhiva parohială din Râșnov, iar regulamentul bisericesc, descoperit printre documentele provenite din această comună, s-a dovedit a fi chiar mai vechi decât cel din Ghimbav. Este foarte plauzibilă ipoteza conform căreia ar fi servit drept model pentru redactarea celei din urmă. Interesante sunt adăugirile ulterioare ce conțin sancțiunile pentru diverse abateri de la morala creștină de factură protestantă. Astfel, cei ce trăiau în concubinaj sau copiii ilegiti și părinții acestora erau supuși oprobriului public, chiar și atunci când doreau să se îndrepte și să intre în „legalitate“. Fragmentul reprodus se referă la unele abateri de la buna cuvântă și la sancțiunile aplicate celor în culpă.